

об'єктивних причин так і не вдалося подолати, хоча максимально все можливе для цього було зроблено.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Демочко Г. Охорона здоров'я в Українській державі // Вісник КНЛУ. Серія: Історія, економіка, філософія. Випуск 17. – 2012. – С. 140-144; Жванко Л. Уряд Павла Скоропадського і спроба подолання епідемій серед населення та біженців // Київська старовина: Науковий історико-філологічний журнал. – 2005. - №6. – С. 114-118; Радиш Я., Мезенцева Н., Буравльов Л. Державне регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я України: історичні та правові аспекти// Медичне право. – 2008. – № 1. – С 26-37.
- 2.Державний вісник. – 1918. – 26 травня.
- 3.Вісник Міністерства народного здоров'я і опікування. – 1918. – лип. – Ч.1.
- 4.Жванко Л.М. Становлення Міністерства народного здоров'я та державного опікування Української держави Павла Скоропадського //Придніпровський науковий вісник. Гуманітарні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. - №93. – С. 81-93.
- 5.Вісник Міністерства народного здоров'я і опікування. – 1918. – лип. – Ч.1.
- 6.Копиленко О., Копиленко М. З досвіду законотворчості УНР та Української держави // Право України. – 1995. - № 5-6. – С.54-58.
- 7.Жванко Л. Соціальні виміри Української держави (квітень-грудень 1918). – Х.: Прапор, 2007. – 224 с.
- 8.ЦДАВОУ. Ф. 1035. Оп.1. Спр. 17. арк. 27.
- 9.ЦДАВОУ. Ф. 2199. Оп.1. Спр. 114. Арк. 74-75.
- 10.ДАВО. Ф.4. Оп. 184. Спр. 892. Арк. 4.
- 11.Допис з Поділля. – 1918. – 15 серпня.
- 12.Матвеев П.Т. Медичні кадри УРСР // Досягнення охорони здоров'я в УРСР: 36.наук.праць. – Київ: Держмедвидав, 1958.
- 13.Хорош Д.И. Первые годы становления Советского здравоохранения на Украине (1918-1920). – К.: Госмедиздат УССР, 1963.
- 14.ЦДАВОУ. Ф. 10355. Оп.1. Спр.1. арк. 68.
- 15.Боротьба з пошестями // Нова Рада. – 1918. – 10 липня.
- 16.Лекарев Л.Г. Розвиток охорони здоров'я в Подільській губернії Вінницької області. // Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні. – К.: Держмедвидав УРСР, 1957. – С. 216-279.

Олена Стадник

МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПОДІЛЛІ У 1920-Х РР.

У статті на основі аналізу широкого кола опублікованих та архівних джерел проаналізовано функціонування молодіжних організацій на Поділлі у 20-х рр.. XX ст. Визначено історичні умови, мету, особливості формування і діяльності молодіжних організацій.

Ключові слова: молодь, революція, рух, трансформація.

Молодіжний рух як форма вияву соціальної активності молодого покоління є найефективнішим механізмом взаємодії нових поколінь з суспільством. В рамках молодіжного руху людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, але і самореалізується. Ці рухи також є осередком формування локальних молодіжних культур та стилів життя, що пізніше, зазнавши певних модифікацій, поширюють свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому. Тому сьогодні, коли в Україні

створюється і діє значна кількість молодіжних організацій і течій, надзвичайно важливо звернутися до досвіду 1920-х років, коли в УСРР теж діяла велика кількість об'єднань молоді. Однак протягом десятиріч в історичній літературі проблема молодіжного руху, особливо небільшовицького, висвітлювалася або неповно, або упереджено. Загалом про роль молодіжних організацій писали не окремою темою, а в контексті інших проблем, хоча можна виділити праці Головенька В., Давидюка А., Прилуцького В., Левчука К., Зінько О., які досліджували зародження молодіжного руху на території як Поділля, так і всієї України [1].

Вивчення історії молодіжного руху Поділля потребує і вирішення ряду теоретичних, концептуальних проблем. Так, нечіткість уявлень щодо його внутрішнього стану, організаційної структури, а також відсутність домовленості щодо суті термінології, якою користувалися у політичних документах, у наукових дискусіях, у публіцистиці часто приводить до неоднозначності, а інколи й помилковості у оцінках місця і ролі цього складного соціального явища [2, С. 4].

Під ударами революції розвалився апарат царської влади. Було створено органи «революційно-демократичної влади диктатури пролетаріату і селянства» – ради. За короткий час Україна вкрилася густою мережею різноманітних масових організацій робітників, селян і солдат. У радах, фабрично-заводських комітетах, професійних спілках, солдатських і земельних комітетах активну участь брала революційна молодь. Юнаки і дівчата боролися за впровадження восьмигодинного робочого дня, встановлення робітничого контролю на підприємствах тощо. Переважно із робітничої молоді створювалися загони Червоної гвардії, які підтримували революційний порядок у містах і селищах, охороняли фабрики і заводи. В обстановці бурхливої революційної творчості молодь почала об'єднуватися у свої, юнацькі, організації. Одними з перших в Україні гуртуються юнаки і дівчата Києва. Наприкінці березня-на початку квітня Київський комітет РСДРП (б) створив ініціативну групу для організації молоді, куди увійшли понад 30 молодих робітників, які і стали ядром майбутньої спілки. [3, С. 49]

У роки Української революції та громадянської війни спектр молодіжного руху ще більше розширився. На політичній арені з'явилися: Незалежна соціал-демократична спілка молоді, Спілка молоді лівих есерів, Організація анархістської молоді України, Головна українська студентська рада, Організація середніх учбових закладів, ціла низка соціалістичних спілок молоді, що носили ім'я II Інтернаціоналу, Сіоністсько-соціалістична спілка молоді, Організація сіоністської молоді, БАПСОМОЛ, «Гашомер-Гацоїр», скаутські організації та багато інших. Весною 1921 року в їх рядах нараховувалося 10 тис. чоловік [3, С. 49]. Найбільш поширеними на Вінниччині були соціал-демократична юнацька спілка, єврейська молодіжна організація та комуністична юнацька спілка [4, С. 71].

На поч. 20-х рр. XX ст. на Поділлі існували молодіжні організації, які репрезентували різні течії. В цілому їх можна класифікувати таким чином: політичні – молодіжні спілки, що діяли під керівництвом українських політичних партій; організації та групи, які підтримували загальноросійські партії та політичні течії; підпільні організації, гуртки та групи, які ставили за мету досягнення своїх політичних цілей; неpolітичні – релігійно-

сектантський рух; воєнно-спортивні організації та всі інші неполітичні об'єднання молоді [5, С. 11].

Про різноманітність молодіжного руху свідчить хоча б той факт, що тільки серед тих, хто дотримувався комуністичних поглядів, крім комсомолу у 1920-тих роках існували: Комуністична Юнацька Спілка, Українська Комуністична Юнацька Спілка, Всеукраїнська Спілка Робітничо-Селянського Юнацтва, Єврейська Комуністична Спілка Молоді, Комуністична Спілка Учнівської Молоді.

Однак у тоталітарній державі плюралізм у політичних поглядах молоді існувати не міг. Тому у рішеннях уже II з'їзду КСМУ, який відбувся у 1920 р., було прописано: «Рух робітничо-селянської молоді повинен бути єдиним і комуністичним. Єдиною його формою є Комуністична Спілка Молоді України. Завдання КСМУ – вести боротьбу як із спробами дрібнобуржуазних елементів, груп і партій створити інші юнацькі молодіжні організації, так, головним чином, з уже існуючими організаціями» [6, С. 59]. Перші комсомольські гуртки на Поділлі почали формуватися ще під час російської революції 1905 – 1907 рр. Такі організації виникли у Балті, Вінниці, Козятині, Жмеринці. Напередодні і під час Лютневої революції 1917 р. вони дещо активізували свою діяльність. Комуністична партія, зробивши ставку на комсомол, розпочала активну боротьбу з іншими молодіжними структурами. До середини 20-х рр. усі молодіжні організації, окрім комсомолу і піонерії, були розігнані і навіть знищені.

Проте комсомол у початковий період свого існування не був дуже популярним серед української молоді. Так, на 1924 рік КСМУ на 65 % складався з євреїв, на 10,5 % – з росіян і лише на 21,1 % – з українців. Особливо яскраво це проявилось на селі. Тут молодь більше тягнулася до «Просвіти». На 1921 р. в УСРР існувало 4322 товариств, які об'єднували близько 400 тис. чоловік, і багато з них були молодими людьми [7, С. 237]. КСМУ у цей же період нараховувала не більше ніж 12 тис. членів спілки.

Впливовішими за комсомол були організації соціал-демократичного спрямування. Наприклад, у Тульчині активно діяла Соціал-демократична спілка робітничої молоді [8, Арк. 34]. Досить значний вплив на молодь мали ідеї анархізму. Влітку 1921 р. в районі Жмеринки каральні органи виявили і ліквідували організацію анархістів, яка нараховувала 30 – 40 чол. [9, С. 28].

На Поділлі діяла і досить значна кількість підпільних груп та гуртків, які ставили перед собою вирішення політичних завдань. Вони мали різне спрямування: від радикально-комуністичного до монархічного, але всі ці групи об'єднувало одне – незгода з політичним курсом правлячого режиму. Більшість таких організацій вважала, що своїєї мети вони можуть досягти за допомогою терору. Досить активно працювали націоналістичні молодіжні організації. Як відзначало ДПУ УСРР, приблизно з 1924 р. спостерігався процес організованого оформлення «шовіністичних» груп і гуртків. Так, у Кам'янецькій ліспрофшколі група молоді визначила своїм завданням необхідність боротьби з радянською владою за ідеали УНР. Її очолив Іван Наливайко. Члени групи почали озброюватися і вирішили застосовувати терористичні методи боротьби. Однак у 1925 р. організація була викрита і ліквідована [10, Арк. 14].

Членами небільшовицьких організацій ставали найбільш свідомі юнаки і дівчата, адже ні посад, ні привілеїв, ні матеріальних благ це членство не давало. Навпаки, на них чекали переслідування, репресії та заслання. Треба було мати «велику силу цього переконання, ...глибоку чесність, ...велику мужність і сміливість, щоби..., наражаючись на всі труднощі, бути членом переслідуваної, безвладної організації...» [9, С. 29].

Молодіжні небільшовицькі об'єднання спиралися у своїй діяльності на значні верстви молоді (селянської, учнівської, національних меншин) і їх зникнення з політичної арени відбулося, головним чином, не внаслідок об'єктивних закономірностей, а в результаті цілеспрямованої репресивної політики правлячого більшовицького режиму [5, С.112]. Влада всіма засобами заважала їх роботі, намагалася підірвати ці об'єднання зсередини. Їх активність всіляко переслідувалася, було створено спеціальний підрозділ по боротьбі з такими організаціями.

Серед різноманітних позапартійних, неполітичних об'єднань молоді найбільшим впливом відзначалися релігійні громади та сектантські організації. Для залучення молоді вони використовували різні форми і методи роботи – утворення трудових товариств, відкриття курсів крою та шиття, артільей, майстерень тощо. Влаштовувалися вечори, спортивні виступи, організовувалися музичні та хорові колективи. Все це, безумовно, приваблювало молодь, особливо, селянську. Деякі юнаки ставали членами різних сект, щоб звільнитися від призову до армії.

Найбільшою підтримкою релігійно-сектантський рух користувався серед національних меншин – польської та німецької молоді, де він став посправжньому масовим. На Поділлі майже у кожному польському селі діяли напівлегальні католицькі гуртки. Їх головною метою було виховання молоді у релігійно-націоналістичному дусі, прищеплення ідеї національної єдності, вирішення протиріч і соціальних суперечностей серед польського населення. Перед заняттями та після них проводилися ігри, виконувалися пісні і танці. Духовенством організовувалися хорові, драматичні студії добродійного характеру [11]. Ці гуртки мали досить складну організаційну структуру. На чолі стояв староста, який контролював та координував всю роботу і підтримував зв'язок з місцевим ксьондзом. Ксьондз у свою чергу звітував до костелу. Найбільш масовим був гурток «Ружанці». Він поширювався на Шепетівський, Коростенський, Житомирський округи, а на Поділлі, наприклад, у Вінниці, його учасники мали членські квитки [9, С. 26].

Невід'ємною складовою суспільно-політичного життя регіону були єврейські політичні і громадські організації. На Поділлі нараховувалося до 5 тис. єврейської молоді [12, Арк. 33]. Значна частина єврейського населення на початку 20-х рр. була позбавлена громадянських прав, не мала роботи. Така ситуація сприяла їх згуртуванню у різні організації за національною ознакою. Основною ідеологією цих угруповань став сіонізм. Єврейський суспільний рух був однорідним, але водночас різнобічним за своїм характером, завданням, метою, методами функціонування. Сіоністи були єдині в думці, що національне питання в Україні не вирішене, і радянське керівництво робить все можливе для морального та фізичного знищення єврейського народу.

Центрами сіоністського руху були міста та прикордонні містечка Подільської губернії, такі як Проскурів, Кам'янець-Подільський, Могилів-Подільський [13]. На 1925 р. на обліку ДПУ знаходилося 7601 сіоністів, однак, оскільки облік здійснювався стосовно найбільш «активних» діячів, реальні цифри були набагато більшими, до 30 тис. чол. [8, Арк. 34]. Найбільш впливовою серед єврейської молоді можна рахувати Єдину всеросійську організацію єврейської молоді (ЄВОСМ), яка утворилася у 1924 р. шляхом злиття організації сіоністської молоді (ОСМ), частини Гашомеру та гуртка «Кидимо». Офіційно ЄВОСМ вважала себе неполітичною організацією, але практично знаходилася під ідейним впливом партії сіоністів-трудовиків. Чільне місце у роботі серед єврейської молоді займав Сіоністсько-соціалістичний союз молоді. Ця організація була своєрідним єврейським «комсомолом» для Сіоністсько-соціалістичної партії і діяла нелегально. Її метою була боротьба за створення єврейської держави у Палестині, за свободу політичних організацій, легалізацію соціалістичних партій, формування національних єврейських частин у армії. Чисельність організації складала понад 3 тис. осіб [14, С. 35].

Політичне забарвлення мала організація Югенд, яка об'єднувала сіоністсько-соціалістичну молодь, пропагувала соціалістичні ідеї серед єврейської молоді і намагалася виховувати у неї національну самосвідомість. Як і інша організація Гехолуц вона створювала виробничі артілі і мала свої філії у Вінниці, Тульчині, Літині, Брацлаві, Хмільнику, Кам'янці-Подільському, Проскурові, Каменівці, Вороновиці [14, С. 139]. Існували спортивні осередки єврейської молоді Маккабі і Скаути.

Окремо потрібно відзначити сіоністсько-соціалістичну федерацію «Дройр», яка прагнула об'єднати всі молодіжні єврейські організації в єдиний союз сіоністсько-соціалістичної молоді. Центр її знаходився у Варшаві, в Україні діяла низка розгалужень, одна із груп працювала у Подільській губернії.

Інтенсивний розвиток сіоністського руху привів до активної боротьби із ним керівних структур, основним методом якої стали репресії, які розпочалися з початку 1924 р. Так, до 1925 р. за межі України було вислано 213 осіб. Однак, створювалися і такі гуртки, які під виглядом політичних та незгодних чинили явні протиправні дії. Наприклад, у Чоботарівській профшколі Тульчинського округу у 1927 р. було виявлено організацію «Повуж» (політична організація по визволенню України від жидів), яка, називаючи себе політичною, по суті була хуліганською, погромною антисемітською групою [9, С. 47].

Таким чином, молодіжні угруповання у 20-ті рр. XX ст. займали на Поділлі чинне місце. Вони поширювали свій вплив і у політичному, і у неполітичному житті краю. Характерними рисами молодіжного руху у цей період була велика кількість організацій та груп різного напрямку, причому певних успіхів досяг молодіжний рух, альтернативний комсомолу. Разом з українськими молодіжними об'єднаннями існували численні організації єврейської, польської, німецької молоді, а також об'єднання загальноросійських політичних течій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ ст. (Історико-політичний аналіз основних періодів). – К.: А.Л.Д., 1997. – 159 с.; Давидюк А. Т. Жертви червоного терору: (Події, трагічні долі людей в Україні в період з 1919 до червня 1941 р.). – Вінниця: Континент-Прим, 2001. – 272 с.; Прилуцький В. І. Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-ті роки. – К: Поліграф, 1993. – 58 с.; Левчук К. Громадські організації України: створення та діяльність. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2009. – 320 с.; Зінько О. Молодіжний рух на Вінниччині на початку 20-х років // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1992. – С. 71.
2. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ ст. (Історико-політичний аналіз основних періодів). – К.: А.Л.Д., 1997. – 159 с.
3. Бовкун В. В бою і труді: сторінки комсомолу Вінниччини – 1919 – 1925 роки. – Одеса: Маяк, 1969. – 75 с.
4. Зінько О. Молодіжний рух на Вінниччині на початку 20-х років // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1992. – С. 71 – 74.
5. Барабаш В., Булавін О., Гатенюк А. Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія та генезис. – К.: УкрНДІ проблем молоді, 1993. – 117 с.
6. Історія Ленінської комуністичної спілки молоді України – К.: Молодь, 1968. – 598 с.
7. Енциклопедія українознавства. Т.6. – Львів: Наук.тов.ім.Т.Шевченка, 1996. – 400 с.
8. ЦДАГО України. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 164. 96 арк.
9. Прилуцький В. І. Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-ті роки. – К: Поліграф, 1993. – 58 с.
10. ЦДАГО України. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 158. 137 арк.
11. Молодіжні рухи на Україні у ХІХ – ХХ століттях. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bobyach.ru/referat/72/17460/1.html>.
12. ЦДАГО України. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 73. 86 арк.
13. Роль громадських організацій у поширенні освіти на Поділлі у ХХ ст. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://refoteka.ru/r-137319.html>
14. Стадник О. О. Подільське село в роки НЕПу. Соціально-економічний та громадсько-політичний розвиток (1921 – 1928 рр.). Дис. канд. іст. наук. – Вінниця, 2007. – 251 с.

Михайло Панасюк

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В СИСТЕМІ
АВТОРИТАРИЗМУ**

Важливим аспектом діяльності будь-якого політичного режиму є ставлення до релігії. В даній роботі з'ясовуються особливості взаємовідносин держави та церкви при авторитаризмі, визначаються відмінності релігійної ситуації в тоталітарних та авторитарних системах. Традиційна культура та християнські принципи стали основою державної політики окремих країн Європи в 20 – 30 рр. ХХ ст., в тому числі диктаторських режимів.

Ключові слова: авторитаризм, церква, церковна політика, тоталітаризм, традиційні цінності, християнські норми, політичний режим.